

Карнаух Богдан Петрович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: karnaukh.bogdan@gmail.com
ORCID 0000-0003-1968-3051

doi: 10.21564/2414–990x.147.174065
УДК 347.5

ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК У ДЕЛІКТНОМУ ПРАВІ: РЕФЛЕКСІЯ НАД ТЕСТОМ «ЯКБИ НЕ»

Досліджено причинний зв'язок у деліктному праві. У центрі уваги – тест «якби не» як базовий інструмент аналізу причинності судом. Застережено, що хоча причинний зв'язок як такий має онтологічну природу, спосіб перевірки причинного зв'язку в праві має лінгвістичну природу і синтаксично становить собою питальну конструкцію. Тому застосування цього тесту критично залежить від того, якими словами виражено антецедент і консеквент.

Ключові слова: причинний зв'язок; тест «якби не»; *conditio sine qua non*; деліктне право.

Карнаух Б. П., кандидат юридических наук, доцент кафедри гражданского права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail : karnaukh.bogdan@gmail.com ; ORCID 0000-0003-1968-3051

Причинная связь в деликтном праве: рефлексия над тестом «если бы не»

Статья посвящена исследованию причинной связи в деликтном праве. В центре внимания – тест «если бы не» как базовый инструмент анализа причинности судом. Подчеркивается, что, хотя причинная связь как таковая имеет онтологическую природу, способ же проверки причинной связи в праве – имеет лингвистическую природу и синтаксически представляет собой вопросительную конструкцию. Поэтому результат применения теста критически зависит от того, какими словами выражены антецедент и консеквент.

Ключевые слова: причинная связь; тест «если бы не»; *conditio sine qua non*; деликтное право.

Вступ. Наприкінці минулого століття, у 1996 році, Мітчелл Мак-Іннс (Mitchell McInnes) із університету Західного Онтаріо написав, що концепція причинності паралельно проживає два різних життя: одне в наукових колах, а інше – в суддівських. У наукових колах пояснення причинності є джерелом нескінченних дебатів і породжує надскладні теоретичні конструкції. Судді, нато-мість, підходять до питання значно простіше і, вирішуючи справи, покладаються здебільшого тільки на здоровий глузд [1, с. 1013–1014].

Проте із початком ХХІ століття ситуація, на наш погляд, істотно змінилась: іноземні суди стали ґрунтовно й наукоємно досліджувати причинність. У так званих азбестових справах Палата Лордів, а згодом – Верховний Суд Сполученого Королівства аналізують причинність на клітинному (!) рівні і вдаються до з'ясування механізму мутацій мезотелію для того, аби встановити, чи є причинний зв'язок між хворобою, від якої страждала особа, і недбалістю відповідача. На противагу зазначеному, в українських реаліях концепція причинності «проживає» доволі одноманітне, «мляве життя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській цивілістиці, коли порівнювати її із зарубіжними студіями, проблемі причинності приділяється дуже мало уваги. Чи не єдиною роботою, що присвячена спеціально цій проблемі, є дисертація Л. Д. Донської (L. D. Donska) [2]. Інші вчені досліджували проблему причинності побіжно, в контексті більш широкої проблематики. Є також певна кількість публікацій у періодичних виданнях [3–12], та їх, на наш погляд, недостатньо аби надолужити брак фундаментальних робіт з цієї теми.

Мета статті – проаналізувавши базовий інструмент дослідження причинного зв'язку, яким є так званий тест «якби не», визначити складнощі, які можуть постати перед судом при мотивуванні висновків щодо наявності або відсутності причинного зв'язку у справах за позовами про відшкодування шкоди.

Виклад основного матеріалу. В українській судовій практиці небагато рішень, де суд виразно артикулює аргументи, якими він керувався, вирішуючи питання про наявність або відсутність причинного зв'язку. Чи не єдиною спробою пояснити, як має доводитися причинний зв'язок у цивільних справах, є таке роз'яснення Вищого арбітражного суду України: «Слід довести, що протиправна дія чи бездіяльність завдавача є причиною, а збитки, які виникли у потерпілої особи, – наслідком такої протиправної поведінки. Питання про наявність або відсутність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи і шкодою має бути вирішено судом шляхом оцінки усіх фактичних обставин справи» [13, п. 6].

Проте таке тлумачення ніяк не допомагає, адже перша його частина лише вказує на те, між чим і чим має бути встановлено причинний зв'язок, не розкриваючи в чому, власне, зв'язок полягає, і як його встановити (довести). Друга частина, натомість, є лише нагадуванням загального правила оцінки доказів, яке стосується причинності так само, як і будь-яких інших обставин, що входять до предмета доказування.

Можливо, наявність причинного зв'язку – це річ самоочевидна, яка не потребує пояснень і зрозуміла кожному? Наприклад, якщо водій, перевищивши швидкість, здійснив наїзд на пішохода, то, напевне, ні в кого не виникне сумнівів у тому, що між поведінкою водія і ушкодженнями, яких зазнав пішохід, є причинний зв'язок. Такого роду справи умовно можна назвати «простими». Однак навіть у таких «простих» справах суд повинен бути здатним пояснити міркування, з яких він виходив, даючи відповідь на питання про причинність. Для цього наукою має бути запропонована відповідна методика. Не маючи методики для «простих» справ неможливо перейти до справ «складніших»

і «найскладніших». Окрім того, при більш пильному аналізі, як буде доведено далі, навіть «проста» справа із наїздом на пішохода виявляється не такою простою, як могло видатися на перший погляд.

Відправною точкою дослідження причинності є тест «якби не» ('but for' test). Його суть така: A є причиною B якщо B не сталося б, якби не A . У континентальній традиції цей тест іменують *conditio sine qua non*, що можна перекласти як «умова, без якої немає» або «необхідна умова». Саме таку назву має стаття 3:101 Принципів європейського деліктного права (PETL). Відповідно до цієї статті діяльність або поведінка (тут і далі – діяльність) є причиною шкоди потерпілого, якщо за відсутності діяльності шкода б не виникла.

Дійсно, *якби не* поведінка недбалого водія, який порушив швидкісний режим, то пішохід не зазнав би ушкоджень. Отож видається, тест «якби не» підтверджує і без того очевидний висновок, що між діями водія і ушкодженнями пішохода є причинний зв'язок: без дій водія не було б ушкоджень пішохода.

Проте ушкоджень пішохода не було б і без дій самого пішохода, який потрапив на місце у той час, коли там відбувався рух автомобіля. Тобто, *якби не* дії пішохода, то шкода б теж не виникла. Таке просте міркування кидає тінь на влучність тесту «якби не». У зв'язку з цим належить доповнити тест додатковими поясненнями й коментарями.

Насамперед слід розуміти, що насправді наслідок ніколи не спричиняється однією-єдиною причиною – наслідок завжди викликається набором із багатьох причин або факторів¹. Для описаної дорожньо-транспортної пригоди такими факторами є: перетин траєкторій руху водія і пішохода у певній точці простору й часу, швидкість руху автомобіля, коефіцієнт зчеплення із дорожнім полотном, швидкість реакції водія, довжина гальмівного шляху, швидкість реакції пішохода, властивості тканин людського тіла (їхня уразливість до механічних пошкоджень), фізичні властивості матеріалів кузова автомобіля і т. д. Якщо виключити із цього набору хоча б один із факторів, то інцидент не мав би місця.

Тест «якби не» вимагає уявно виключити із набору відомих факторів один фактор, і змодельовати, як би розвивались події в такому випадку. Якщо наслідок все одно б настав, то, значить, виключений фактор не перебуває із наслідком у причинному зв'язку. Але для того, щоб провести операцію уявного виключення, необхідно обрати, що саме слід уявно виключити. Тобто із усього набору факторів, які насправді зумовили настання наслідку, ми обираємо один і перевіряємо його за допомогою тесту «якби не». У зв'язку з цим постає питання, а чому ми

¹ На цьому зауважував Джон Стюарт Мілль (J. S. Mill) [14, с. 402] Цю ж ідею через математичні моделі розвинув Вольфганг Спон (Wolfgang Spohn). За його термінологією існує певний набір змінних U ; елементами цього набору є змінні x, y, z і т. д. (в нашому прикладі такими змінними є координати учасників, швидкість руху автомобіля, коефіцієнт зчеплення з дорожнім полотном і т. д.) Кожна змінна може набувати різноманітних значень у межах певного діапазону. «Малий світ» w – це функція, яка вказує, якого значення набула кожна змінна із набору U . За такої інтерпретації причиною певного наслідку є те, що змінні, які входять до набору U , набули саме тих, а не інших значень. Отже, причиною наслідку, за В. Спеном, є той або інший «малий світ» [15, с. 95].

обираємо для перевірки саме той, а не інший фактор. Дж. С. Мілль (J. S. Mill) писав, що справжня причина – це сукупність усіх передумов; і ми, філософськи кажучи, не маємо права іменувати причиною одну із них, переважно перед іншими [14, с. 402]. Однак для цілей покладання деліктної відповідальності ми таки повинні обрати із усіх факторів той, який претендує на звання *юридично значущої* причини. І це одна із підстав, через які заведено вважати, що правове розуміння причини відмінне від філософського й наукового.

Отож належить пояснити, на основі яких міркувань із цілого набору факторів, які зумовили певний результат, обирається лише один (чи декілька) для перевірки тестом «якби не». У наведеному прикладі із ДТП ми застосували тест до поведінки водія. Чому саме до поведінки водія? Відповідь, здавалося б, проста – тому що поведінка водія була протиправною. І якби якийсь інший із факторів теж був би протиправним, то він би теж підлягав перевірці. Неважко уявити, що пішохід переходив вулицю на заборонний знак світлофора, або коефіцієнт зчеплення із дорогою був небезпечно низьким через недбалість дорожніх служб, які не розчистили дорогу, або гальмівна система автомобіля була несправною через виробничий брак тощо. Якби мали місце такі фактори, то вони теж би підлягали дослідженню на предмет причинної пов'язаності зі шкодою потерпілого.

Проте може здатися, що в межах системи генерального делікту така відповідь породжує порочне коло. За принципом генерального делікту протиправною вважається будь-яка поведінка, яка завдає шкоди. Тож виходить, що причинний зв'язок слід установлювати між шкодою і протиправною поведінкою, а протиправною є поведінка, яка причинно пов'язана зі шкодою. Утім, «розірвати» порочне коло можна, якщо установлювати причинний зв'язок не із протиправною поведінкою, а із поведінкою, яку *позивач вважає* протиправною. За такого підходу отримуємо: тест «якби не» має застосовуватися до поведінки особи, яка зазначена відповідачем у позові. І лише після того, як встановлено, що поведінка особи послугувала причиною шкоди, починає діяти презумпція протиправності і суд переходить до питання про те, чи був відповідач уповноважений на завдання шкоди. Отже, за такого підходу першою досліджується причинність, і лише потім – протиправність. Тут протиправність *заснована* на причинності: за принципом генерального делікту протиправність означає, що поведінка була причиною шкоди і при цьому не доведено, що відповідач мав право на заподіяння такої шкоди.

На противагу зазначеному в англо-американському праві порядок дослідження обставин справи протилежний: причинність досліджується після протиправності (*breach of duty*) [16, с. 157]. А це означає, що протиправність встановлюється на основі незалежного критерію і шкідливість поведінки не є *prima facie* доказом протиправності.

Припустімо, що малолітня дитина несподівано вибігла на проїзду частину, і при цьому експертизою встановлено, що навіть якби водій рухався з дозволеною швидкістю, він би все одно не зміг уникнути наїзду.

Якщо діє принцип генерального делікту, то ми встановлюємо причинний зв'язок між шкодою і *поведінкою відповідача в цілому*. Тест «якби не» набуває такого вигляду: «чи було б скоєно наїзд, якби не дії водія?». Відповідь на це питання – звісно, ні: якби водій не рухався на автомобілі у відповідному місці і у відповідний час, то інцидент би не трапився. Отже, причинний зв'язок є. І оскільки відповідальність у цьому разі не залежить від вини і водій не був уповноважений на завдання шкоди, то він зобов'язаний до відшкодування.

Якщо ж протиправність досліджується першою і на основі незалежного критерію, то отримаємо іншу канву міркувань. Поведінка водія є протиправною, бо він порушив швидкісний режим. Тест «якби не» застосовується в такому разі до *протиправного аспекту поведінки* і набуває такого вигляду: «чи стався б наїзд, якби не *перевищення швидкості водієм?*». Оскільки відповідь на це питання «так, стався б» (з огляду на висновок експерта), то причинного зв'язку немає. Відповідальність водія настає незалежно від вини, але не незалежно від причинності¹. За такою логікою, водій не повинен відповідати за шкоду, завдану наїздом на пішохода. Проте такий висновок викликає заперечення.

Річ у тім, що описаний нами випадок має важливу особливість, якою не можна знехтувати. Ця особливість полягає в тому, що йдеться про відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки. Таку відповідальність в Україні називають «безвинною», а в англійській літературі – «суворою» (strict). Тож навіть якщо припустити, що водій насправді рухався із дозволеною швидкістю у момент, коли дитина вибігла на проїжджу частину, то все одно закономірним видається висновок, що він, тим не менше, мав би відповідати за завдану шкоду. Але як це узгоджується із описаними вище міркуваннями?

Ми вважаємо, що методика встановлення причинного зв'язку повинна враховувати особливості безвинної відповідальності. Принципи європейського деліктного права виходять із того, що відповідальність за вину і відповідальність за небезпечну діяльність – це дві різні підстави відповідальності.

Так, відповідно до ст. 1:101 ПЕТЛ:

(1) Особа, яка визнана юридично відповідальною за шкоду, зобов'язана її відшкодувати.

(2) Юридично відповідальною за шкоду визнається особа

- a) чия винна поведінка спричинила шкоду;
- b) чия підвищено небезпечна діяльність спричинила шкоду; або
- c) чії помічники спричинили шкоду в межах виконання своїх функцій.

Тому ми переконані, що коли йдеться про відповідальність за вину, то причинний зв'язок слід установлювати між шкодою і *протиправним аспектом поведінки відповідача*; натомість, коли йдеться про безвинну відповідальність – причинний зв'язок слід установлювати між шкодою і *поведінкою відповідача в цілому*. Спроби виокремити протиправний аспект поведінки у разі безвинної

¹ Як слушно зауважував Г. К. Матвеев, за шкідливі наслідки джерела підвищеної небезпеки встановлена безвинна, але не безпричинна відповідальність [17, с. 104].

відповідальності або потребують неправдоподібних «натяжок»¹, або призводять до результатів явно несумісних з самою ідеєю безвинної відповідальності (як у наведеному прикладі з ДТП). Роско Паунд (R. Pound) розглядав відповідальність за умисел, відповідальність за необережність і безвинну відповідальність як три щаблі історичного розвитку деліктної відповідальності і при цьому застерігав від застосування за інерцією до наступного щабля точнісінько тих принципів, що застосовувались до попереднього [19]. Установлювати причинний зв'язок із протиправним аспектом поведінки в тих випадках, коли йдеться про безвинну відповідальність, означало б застосовувати до безвинної відповідальності за інерцією ті ж самі правила, що застосовуються до відповідальності за вину. Відповідальність за вину – це відповідальність за шкоду, яка не могла б мати місце у світі досконало функціонуючого права, тобто у світі, де всі і кожен без винятку додержуються приписів чинного права. Іншими словами, коли справа стосується відповідальності за вину, то на запитання: «Чи міг би цей інцидент статися у світі досконало функціонуючого права?» відповідь заперечна. Так, у світі досконало функціонуючого права усі водії додержуються швидкісного режиму, і тому в такому світі не може статися ДТП, причиною якого було б перевищення швидкості. Але у світі досконало функціонуючого права дитина може раптово вибігти на дорогу. Проте безвинна відповідальність – це відповідальність навіть за ті випадки, які сталися б навіть у світі досконало функціонуючого права. Тому при безвинній відповідальності причинно-наслідковий зв'язок має пов'язувати шкоду не із протиправним аспектом поведінки (що в принципі неможливий у світі досконало функціонуючого права), а загалом із поведінкою, що створює підвищену небезпеку.

Хоча сама причинність має не логічну, а онтологічну природу, тест на причинність є логічним висловлюванням. У цьому висловлюванні є антецедент і консеквент. Якщо ми сформулюємо тест як питальне речення «Чи виникло б *B*, якби не *A*?», то *A* – це антецедент, а *B* – консеквент. Вище ми переконалися, що результат тесту, залежить, по-перше, від того, який із численних факторів ми обираємо на роль антецедента (поведінку водія, поведінку пішохода, поведінку дорожніх служб тощо). По-друге, результат залежить від того, як ми формулюємо антецедент («дії водія» чи «перевищення швидкості водієм»). Щодо консеквенту не постає питання вибору (консеквентом завжди є шкода, а не які інші наслідки), однак постає питання формулювання. Отож, результат тесту «якби не» залежить не тільки від того, як обрано й сформульовано антецедент, але й від того, як сформульовано консеквент.

Припустімо, що водій *X*, виїжджаючи із гаража, пошкодив заднє ліве крило свого автомобіля і тепер воно потребує вирівнювання й фарбування. Через декілька днів по тому водій *X* потрапляє в дрібну дорожньо-транспортну при-

¹ Покроський Й. О. свого часу наводив рішення Вищого баварського суду, котрий дійшов висновку, що саме по собі використання залізницею локомотивів, котрі викреслюють іскри, уже є протиправним. (Цит. за [18, с. 21]).

году, у якій інший водій *У*, порушивши правила маневрування, зачіпає те ж саме, вже пошкоджене, заднє ліве крило автомобіля *Х*.

Як у цьому випадку має бути сформульовано консеквент у тесті «якби не»? Якщо під шкодою розуміти пошкодження крила, то тест «якби не» набуває такого вигляду: «Чи мало б місце пошкодження крила, якби не поведінка водія *У*?» З одного боку, на це запитання можна відповісти ствердно: так, пошкодження б усе одно мало місце, адже крило вже було пошкоджене до ДТП. Отже, тест вказує, що причинного зв'язку немає.

А втім, деякі вчені пропонують підхід, заснований на конкретизації, або, як інколи кажуть, «гранулюванні» [20, с. 1777–1780]. Сутність цього підходу полягає в тому, що консеквентом у тесті «якби не» має бути не просто загальне формулювання характеру шкоди, а достеменний опис шкоди із усіма фізичними, хімічними, біологічними та іншими подробицями. Наголос такий: якби не поведінка водія *У*, то пошкодження лівого заднього крила було б не таким, яким воно є (було б менше подряпин, інший характер деформації і т. д.). За такого формулювання консеквента тест «якби не» вказує, що причинний зв'язок є.

Поряд із цим існує й інший спосіб сформулювати консеквент. Якщо під шкодою розуміти не пошкодження крила як таке, а витрати, які має понести власник, аби відремонтувати це крило, то тест набуде такого вигляду: «Чи поніс би водій *Х* витрати на ремонт крила, якби не дії водія *У*?». Очевидно, що за такої інтерпретації тест «якби не» знову вказує на відсутність причинного зв'язку між діями водія *У* і шкодою, якої зазнав водій *Х*.

У цьому контексті цікаво, що за ст. 22 ЦК України збитками одночасно визнаються і втрати, яких особа зазнала у зв'язку з пошкодженням речі, і витрати, які вона зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права. Деформоване автомобільне крило, з одного боку, означає втрати у зв'язку з пошкодженням речі, але в той же час воно означає і витрати на ремонт. Але так чи інакше, збитки за ЦК України – це втрати або витрати, але не пошкодження речі як таке. Здавалося б, це повинно дати відповідь на питання про те, як формулювати консеквент у тесті «якби не». Та ЦК України містить суперечливі норми щодо цього.

У ст. 1166 ЦК України йдеться про відшкодування завданої особі *майнової шкоди*. Звідси слідує, що причинний зв'язок має встановлюватися щодо майнової шкоди, тобто безпосередньо щодо тих негативних змін, які сталися в майні особи (в нашому випадку – це пошкодження автомобільного крила). На противагу зазначеному, за ст. 22 ЦК України особа має право на відшкодування *завданих їй збитків*, під якими, як відомо, розуміють грошове вираження тих або інших негативних змін у майні особи (в нашому випадку збитками є вартість ремонту крила). Тож зі ст. 22 ЦК України випливає, що причинний зв'язок має встановлюватися саме зі збитками. Таким чином, ЦК України не дає однозначної відповіді на питання про те, між чим і чим має встановлюватися причинний зв'язок, тимчасом як в окремих випадках це питання набуває особливої гостроти.

Висновки. Хоча причинний зв'язок як такий має онтологічну природу, спосіб перевірки причинного зв'язку в праві має лінгвістичну природу і синтаксично становить собою питальну конструкцію: чи виникло б *B*, якби не *A*? (де *A* – це антецедент, а *B* – консеквент). Попри позірну простоту тест «якби не» криє в собі чимало непевності, а результат застосування цього тесту критично залежить від того, якими словами виражено змінні *A* і *B*. Насправді результат викликається багатьма чинниками, а тест придатний для перевірки тільки одного антецедента за раз. Тому суд повинен мотивувати, чому саме той, а не інший чинник обрано для перевірки тестом. За загальним правилом, на роль антецедента з усіх дійсних чинників має обиратися той, що є протиправним. По-друге, формулювання консеквента теж може бути різним, адже як останній можна розглядати або негативні зміни в становищі потерпілого як такі (школа), або їх грошову оцінку (збитки). В окремих випадках це розмежування набуває кардинального значення.

Список літератури

1. McInnes M. Causation in Tort Law: Back to Basics at the Supreme Court of Canada. *Alta. L. Rev.* 1996, 35(4). 1013–1034.
2. Донська Л. Д. Причинний зв'язок у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса : Б. в., 2006. 20 с.
3. Богданов Д. Е. Справедливость и вопросы установления причинно-следственной связи в судебной практике. *Российская юстиция*. 2012. № 12. С. 56–59.
4. Богданов Д. Причинно-следственная связь как условие деликтной ответственности. *Хозяйство и право*. 2011. № 8. С. 106–110.
5. Болотова Г. Д. До питання причинного зв'язку у господарських спорах про відшкодування збитків. *Економіка та право*. 2015. № 2 (41). С. 53–56.
6. Вавженчук С., Довгопол В. Межі розуміння юридичної природи причинного зв'язку в цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2011. № 2. С. 13–15.
7. Гапало С. Ю. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою порушника господарського зобов'язання та збитками як підстава господарсько-правової відповідальності. *Університетські наукові записки*. 2008. № 1. С. 132–137.
8. Корзун С. А. Причинно-следственная связь – необходимое условие ответственности владельцев транспортных средств: вопросы теории и судебной практики. *Российский судья*. 2008. № 4. С. 26–27.
9. Куліцька С. В. Особливості причинного зв'язку у зобов'язаннях по відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної внаслідок протиправної діяльності / бездіяльності органів судової влади. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2016. Т. 21. Вип. 1 (28). С. 59–67.
10. Пендяга А. Л. Значення причинного зв'язку як підстави цивільно-правової відповідальності. *Економіка, фінанси, право*. 2011. № 4. С. 34–36.
11. Примак В. Причинно-наслідковий зв'язок як умова відшкодування моральної шкоди крізь призму вимог справедливості, розумності й добросовісності. *Юридична Україна*. 2014. № 1. С. 25–30.
12. Шевцов С. Г. Усмотрение и причинно-следственные связи в гражданском праве. *Современное право : научно-практический журнал*. 2012. № 3. С. 78–81.
13. Роз'яснення Вищого арбітражного суду України № 02-5/215 від 01.04.1994 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_215800-94.

14. Mill J. S. A System Of Logic, Ratiocinative And Inductive. 8th ed. New York: Harper & Brothers, Publishers, 1882. URL: <http://www.gutenberg.org/files/26495/26495-pdf.pdf>.
15. Spohn W. Causation: An Alternative. *Brit. J. Phil. Sci.*, 2006. № 57. С. 93–119.
16. Knutsen Erik S. Clarifying Causation in Tort, Dalhousie L.J. 2010. № 33. С. 153-187.
17. Матвеев Г. К. Підстави цивільно-правової відповідальності. *Вибране*. Київ : Україна, 2008. С. 20–263.
18. Бурлака І. В. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини. Харків : Право, 2016. 200 с.
19. Pound R. Causation, *Yale Law Journal*, 1957. № 67(1). С. 1–18.
20. Wright Richard W. Causation in Tort Law, *Cal. L. Rev.* 1985. № 73. С. 1735–1828.

References

1. McInnes, M. (1996). Causation in Tort Law: Back to Basics at the Supreme Court of Canada. *Alta. L. Rev.*, 35(4), 1013–1034.
2. Donska, L.D. (2006). Prychynnyi zviazok u tsyvilnomu pravi Ukrainy [Causal connection in civil law of Ukraine]. *Extended abstract candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
3. Bogdanov, D.E. (2012). Spravedlivost i voprosy ustanovleniya prichinno-sledstvennoy svyazi v sudebnoy praktike [Equity and finding causation in judicial practice]. *Rossiyskaya yustitsiya – Russian justice*, 12, 56–59 [in Russian].
4. Bogdanov, D. (2011). Prichinno-sledstvennaya svyaz kak usloviye deliktной otvetstvennosti [Causal connection as a precondition of tort liability]. *Khozyaystvo i pravo – Economic and Law*, 8, 106–110 [in Russian].
5. Bolotova, H.D. (2015). Do pytannia prychnynnoho zviazku u hospodarskykh sporakh pro vidshkoduvannia zbytkiv [On the issue of causal connection in commercial disputes about damages]. *Ekonomika ta pravo – Economics and Law*, 2 (41), 53–56 [in Ukrainian].
6. Vavzhynchuk, S., Dovhopol, V. (2011). Mezhi rozuminnia yurydychnoi pryrody prychnynnoho zviazku v tsyvilnomu pravi [The boundaries of understanding the legal nature of causation in civil law]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 2, 13–15 [in Ukrainian].
7. Hapalo, S.Yu. (2008). Prychynnyi zviazok mizh protypravnoiu povedinkoiu porushnyka hospodarskoho zoboviazannia ta zbytkamy yak pidstava hospodarsko-pravovoi vidpovidalnosti [Causal link between the wrongful conduct of the wrongdoer and damages as a basis of economic legal liability]. *Universytetski naukovi zapysky – University Scientific Notes*, 1, 132–137 [in Ukrainian].
8. Korzun, S.A. (2008). Prichinno-sledstvennaya svyaz – neobkhodimoye usloviye otvetstvennosti vladeltsev transportnykh sredstv: voprosy teorii i sudebnoy praktiki [A causal relationship is a prerequisite for the responsibility of vehicle owners: theory and court practice.]. *Rossiyskiy sudia – Russian Judge*, 4, 26-27 [in Russian].
9. Kulitska, S.V. (2016). Osoblyvosti prychnynnoho zviazku u zoboviazanniakh po vidshkoduvanniu (kompensatsii) shkody, zapodiianoї vnaslidok protypravnoi diialnosti / bezdiialnosti orhaniv sudovoi vlady [Peculiarities of causal connection in obligations for compensation (compensation) for damage caused as a result of illegal activity / inaction of judicial authorities]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravoznavstvo – Bulletin of the Odessa National University. Series: Jurisprudence*, vol. 21, issue 1 (28), 59–67 [in Ukrainian].
10. Pendiaha, A.L. (2011). Znachennia prychnynnoho zviazku yak pidstavy tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti [The meaning of causation as the basis of civil liability]. *Ekonomika, finansy, pravo – Economics, finance, law*, 4, 34–36 [in Ukrainian].
11. Prymak, V. (2014). Prychnynno-naslidkovyi zviazok yak umova vidshkoduvannia moralnoi shkody kriz pryzmu vymoh spravedlyvosti, rozumnosti y dobrosovisnosti [Causal connection as a precondition for the compensation of moral harm through the prism of the requirements equity, good faith and reasonability]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, 1, 25–30 [in Ukrainian].
12. Shevtsov, S.G. (2012). Usmotreniye i prichinno-sledstvennyye svyazi v grazhdanskom prave [Discretion and cause-effect relationships in civil law.]. *Sovremennoye pravo: nauchno-prakticheskiy zhurnal – Modern law: scientific journal*, 3, 78–81 [in Ukrainian].

13. Roziasnennia Vyshchoho arbitrazhnoho sudu Ukrainy N. 02-5/215 vid 01.04.1994 r. «Pro deiaiki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, poviazanykh z vidshkoduvanniam shkody». [Clarification of the Supreme Arbitration Court of Ukraine No. 02-5/215 dated 01.04.94 “On Some Issues of the Practice of Dispute Settlement Related to Compensation for Harm”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_215800-94 [in Ukrainian].

14. Mill, J.S. (1882). *A System Of Logic, Ratiocinative And Inductive*. 8th ed. New York: Harper & Brothers, Publishers. URL: <http://www.gutenberg.org/files/26495/26495-pdf.pdf>.

15. Spohn, W. (2006). Causation: An Alternative. *Brit. J. Phil. Sci.*, 57, 93–119.

16. Knutsen, Erik S. (2010). Clarifying Causation in Tort, *Dalhousie L. J.*, 33, 153–187.

17. Matvieiev, H.K. (2008). Pidstavy tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti. *Selected works*. Kyiv: Ukraina, 20–263 [in Ukrainian].

18. Burlaka, I.V. (2016). *Zoboviazannia z vidshkoduvannia shkody, zavdanoi bez vyny [Obligations to compensate for damage caused without fault]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

19. Pound, R. (1957). Causation. *Yale Law Journal*, 67(1), 1–18.

20. Wright, Richard W. (1985). Causation in Tort Law, *Cal. L. Rev.*, 73, 1735–1828.

Karnaugh B. P., PhD in Law, Associate Professor of Department of Civil Law No. 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail : karnaugh.bogdan@gmail.com ; ORCID 0000-0003-1968-3051

Causation in Tort Law: Review of the “But For” Test

Causal connection between tortfeasor’s behavior and damage sustained by the plaintiff constitutes an inevitable precondition for liability in tort. The concept of causation is a matter of much debate in academic literature. In contrast, courts rarely provide exhaustive reasoning on the issue of causal nexus. That is so partly because the causal connection is often considered obvious or self-evident. Undoubtedly there are many cases where causation is so evident that no one will question it. However there are also some factual situations where that is not the case. No one can effectively cope with difficult cases unless having established workable principles for the easy cases in the first place. The basic tool for analyzing causation in easy cases is the “but for” test. Notwithstanding the causation itself is of ontological nature the “but for” test is of linguistic nature. In fact it constitutes a question: would B have occurred, but for A? (where A is antecedent and B is consequent). The result of the “but for” test’s application depends on several choices. First, in reality the result is always caused by numerous factors. In contrast, the “but for” test tests only one antecedent. Therefore, this one factor has to be chosen (by a judge). Secondly, having chosen some factor judge still can choose the exact wording of that factor. Thirdly, although the consequent is always the damage sustained by the plaintiff, this damage can be put in words in numerous ways (from general outline to very specific description).

Keywords: causation; “but for” test; *conditio sine qua non*; tort law.

Рекомендоване цитування: Карнаух Б. П. Причинний зв’язок у деліктному праві: рефлексія над тестом «якби не». *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 75–84. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.174065>.

Suggested Citation: Karnaugh, B.P. (2019). Prychynnyi zviazok u deliktnomu pravi: refleksiiia nad testom «iakby ne» [Causation in Tort Law: Review of the “But For” Test]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 147, 75–84*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.174065> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 24.07.2019 р.